

סדרת

מאמרי הזרבי

חב"ד
כל חלב לכל אחד
צעירי
אגודת
חב"ד

הכנה ליום ההילולא ג' תמוז - שלושים שנה

פרשת בחוקותי:
מאמר "בעשרה מאמרות" תשכ"ח

בפרטים הקטנים

בעשרה מאמרות תשכ"ח

נהגו ישראל ללמוד בשבתות שבין פסח לעצרת את פרקי אבות, כהכנה לקבלת התורה. מאמרי החסידות של רבותינו נשיאינו היו לעתים על הפרק השבועי בפרקי אבות - כמו המאמר 'בעשרה מאמרות' משנת תשכ"ח. אפשר למצוא במאמר הזה גם הדים להכנות למתן תורה, שכן הוא עוסק במשמעות הבחירה החופשית של היהודי דווקא בעולם הזה הגשמי, רעיון שהוא מרכזי בסוגיית מתן תורה בחסידות.

א. יכול להיבראות

במשנה נאמר שהקדוש ברוך הוא יכול היה לברוא את העולם בדיבור (מאמר) אחד, ובפועל הוא ברא את העולם בעשרה מאמרות - כדי שהשכר של הצדיקים והעונש לרשעים יהיו גדולים פי עשרה.

על כך נשאלת שאלה פשוטה: אם 'הערך' האמיתי של העולם הוא דיבור אחד של הקדוש ברוך הוא - מדוע זה מצדיק תגמול גדול פי עשרה?

למה בעשרה אם אפשר באחד?

בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. [וְיָמָּה תִּלְמוּד לֹוּמְרִי?] וְהֵלֵא בְּמֵאֻמְרָא אֶחָד יָכוֹל לְהִבְרָאוֹת! אֲלֵא, לְהַפְרֵעַ מִן הָרְשָׁעִים שְׂמֵאֻבְדִּין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת, וְלִתֵּן שֶׁכָּר טוֹב לְצַדִּיקִים שְׂמֵקִימִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת!

וְיָדוּעַ הַדְּיוּק בְּזֶה בְּדְרוּשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאָנוּ:

מִפְּנֵי מַה מְגִיעַ הַעֲנֵשׁ לְרְשָׁעִים עַל שְׂמֵאֻבְדִּין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת, בְּהַ שְׂעָה שֶׁהִיא יָכוֹל לְהִבְרָאוֹת בְּמֵאֻמְרָא אֶחָד?

וְכִמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּמִדְרָשׁ שְׁמוּאֵל² "מְשַׁל מְאָדָּם שֶׁקָּנָה כְּלֵי שְׂוָה זֶהוּב אֶחָד בְּעֶשְׂרֵה זְהוּבִים, וְכֵא אַחַר וְשִׁבַּר אֶת הַכְּלֵי. הָאֵם יִתְּכֵן לֹוּמְרִי שִׁיתְּחִיב לְשַׁלֵּם בְּעַד הַכְּלֵי עֶשְׂרֵה זְהוּבִים מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הוֹצִיא עָלָיו עֶשְׂרֵה זְהוּבִים, אִף עַל פִּי שֶׁשְׂוִיוֹ שֶׁל הַכְּלֵי אֵינוֹ אֶלֶא זֶהוּב אֶחָד?"

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּנִמְשָׁל, בְּהַעֲנֵשׁ לְרְשָׁעִים שְׂמֵאֻבְדִּין אֶת הָעוֹלָם: לְמָה יִפְרָעוּ מֵהֶם לְפִי חֲשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת, בְּהַ שְׂעָה שֶׁשְׂוִיוֹ אֵינוֹ אֶלֶא מְאָמְרָא אֶחָד שֶׁבוֹ הִיא יָכוֹל לְהִבְרָאוֹת...?

ב. כלל ופרט

העולם לא רק יכול היה להיברא באופן תיאורטי מ"מאמר אחד" של הקדוש ברוך הוא, אלא

1. אבות פרק ה, משנה א.

2. פירוש פופולרי לפרקי אבות מאת רבי שמואל די אוזידא, מגורי האר"י.

שכך אכן קרא. העולם נברא במערכת כפולה: קודם כל העולם נברא בצורת 'כלל על ידי "מאמר אחד", ואחר כך הוא התחלק לפרטים השונים על ידי "עשרה מאמרות".

יש הבדל משמעותי בין שתי צורות הבריאה: בבחינת "כלל", מורגש בצורה גלויה ומוחשית המקור עצמו; ואילו בבחינת "פרט", מה שבולט אלו הפרטים עצמם ולא גרעין המציאות והמקור שמהווה אותו. לכן, בבריאה "במאמר אחד", ניכרת האלוקות בצורה גלויה – והביטוי לכך הוא שהשמיים והארץ עצמם, וכן גרמי השמיים והטבע, מעוררים יראת שמיים והתבטלות לקדוש ברוך הוא; ואילו בבריאה "בעשרה מאמרות", האלוקות אינה ניכרת בגלוי במציאות.

העולם נברא קודם ככלל (מאמר אחד), ואחר כך התחלק לפרטים (עשרה מאמרות)

ויובן בהקדם באור הענין ד'במאמר אחד יכול להפראות'. שאין הפננה שזהו רק דבר שהיה יכול להיות ולא היה בפעל, אלא שענין זה ישנו גם בפעל.

היגו, שישנה מציאות הבריאה כפי שנבראת במאמר אחד, שזהו המאמר ד'בראשית'. כמאמר רבותנו זכרונם לברכה³: "בראשית - נמי [גם הוא] מאמר". שהוא מאמר כללי, שכולל כל המאמרות הפרטיים שבהם נבראו כל הנבראים.

וכמאמר בהמשך המאמר דבראשית: "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ"⁴. שעל זה דרשו חכמינו זכרונם לברכה⁵ "את השמים - לרבות צבאיהם; ואת הארץ - לרבות צבאיה", שכל פרטי הנבראים כלולים במאמר הכללי ד'בראשית".

והיגו, שתחלה נהוו כל הנבראים בבחינת כלל, על ידי המאמר דבראשית שכולל כל פרטי המאמרות. ואחר כך נעשו בבחינת התחלקות פרטים, על ידי פרטי המאמרות.

בנבראים בצורת 'כלל' – מורגש המקור האלוהי בצורה גלויה

החלוק שבין הבריאה כפי שהיא בבחינת כלל ("במאמר אחד") לבריאה כפי שבאה בהתחלקות פרטים ("בעשרה מאמרות")...

שבכלל נפר כללות הענין, העקר והעצם של הדבר. מה שאין כן בפרט לא נפר עקר ועצם הדבר, ועד שקשה להבחין מהו העקר ומהו הטפל, כיון שנגרש רק פרט זה בלבד.

ומזה מובן בנוגע לבריאה ב'מאמר אחד' שכולל כל המאמרות, שהיא הבריאה שבבחינת כלל, שנפר ונגרש בנבראים העקר והעצם, היגו, האלקות שבהם, שנפר ונגרש בהם אלקות בגלוי...

בשמיים ובארץ ניכרת אלוקות בגלוי, ולכן הם מעוררים יראת שמיים

והענין בזה, שכללות השמים והארץ הם באופן שנפר בהם אלקות בגלוי:

שהרי בשמים כתיב⁶ "כי אראה שמיך מעשה אצבעתיך ירח וכוכבים אשר כוננתה", וכתב⁷ "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". וכידוע⁸ ששמים הם מלשון שממה, שמטילים אימה ומביאים לידי קבלת על מלכות שמים, לפי שנפר בהם אלקות בגלוי.

וגם בנוגע לארץ, אמרו רבותנו זכרונם לברכה⁹ "למה נקרא שמה ארץ? על שם שרצתה לעשות רצון קונה".

3. ראש השנה לב, א: "עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. מה הם? - "ויאמר!" - "ויאמר" ד[מעשין] בראשית תשעה הם? - 'בראשית' גם מאמר הוא, דכתיב "בדבר ה' שמים נעשו".

4. בראשית א, א.

5. פרש"י בראשית א, יד.

6. תהלים ח, ד.

7. ישעיהו מ, כו.

8. ראה פירוש מתנות כהונה לבראשית רבה פרשה ד, ז.

9. בראשית רבה פרשה ה, ח.

ועל זה נאמר¹⁰ "את השמים לרבות צבאיהם, ואת הארץ לרבות צבאיה" - שפאשר פּרטי הנבראים נמצאים בבחינת כּלל, במאמר אחד, הרי הם כּלולים ובטלים וטפלים לשמים וארץ, שנכּר בהם אלקות בגלוי.

והיננו, שגם פּרטי הנבראים **דצבא השמים**, שמש ירח וכוכבים, מטילים אימה ומביאים לידי קבלת על מלכות שמים; וגם פּרטי הנבראים **דצבא הארץ**, דומם צומח חי ומדבר, הם במעמד ומצב שרוצים לעשות רצון קונם...

ג. מחשבה ודיבור

בצורה מפורטת יותר:

הקדוש ברוך הוא ברא את העולם בשני שלבים, תחילה במחשבה ואחר כך בדיבור. המחשבה מאוחדת ומיוחדת עם האדם החושב, ולכן מה שנברא מהמחשבה בטל לאלוקות; ואילו הדיבור הוא נפרד מהאדם, ולכן מה שנברא מהדיבור מורגש כמציאות יש ונפרדת מאלוקות.

וזו המשמעות של הבריאה "במאמר אחד" ואחר כך "בעשרה מאמרות": ביום הראשון נבראו כל הנבראים ב"מאמר אחד" – מהמחשבה האלוקית, והתוצאה של זה היא עולם בצורת "כלל", שבטל לאלוקות; בימים הבאים העולם התחלק לפרטים שקשורים לדיבור האלוקי, והתוצאה של זה היא עולם בצורת "פרט", שנרגשת בו הישות והמציאות העצמית של הנבראים.

אצל הקדוש ברוך הוא – אפשרית בריאה לא רק מדיבור אלא גם ממחשבה

ויובן בהקדם החלוק שבין יכלת ומחשבה למעלה ליכלת ומחשבה למטה. דהנה, מבחינת היכלת ומחשבה שבאדם למטה לא יתהוה כלום. כמו ב"דבר מלך שלטון"¹¹, שפאשר המלך מצוה לעבדיו שיעשו הדבר, הרי הם עושים. והיננו, שעל פי דבורו של האדם יכול להתהוות איזה דבר, אבל לא על ידי מחשבתו.

מה שאין פן בנוגע למחשבה למעלה, הנה על זה נאמר¹² "כי לא מחשבותי מחשבותיכם", שפאשר עלה במחשבתו יתברך שיהיה מציאות העולם, נברא העולם. אמנם, בריאה זו היא במדרגת המחשבה והיכלת.

ברואים מהמחשבה – בטלים במקורם; ברואים מהדיבור – נפרדים ממקורם

דהנה, החלוק שבין מחשבה לדבור הוא, שהדבור נעשה נפרד מן האדם, מה שאין פן המחשבה שהיא מיחדת עמו.

ודגמתו בחלוק שבין ההתהוות על ידי הדבור להתהוות על ידי מחשבה: שעל ידי הדבור מתהווים נבראים שהם בבחינת יש ודבר נפרד, ועל ידי המחשבה מתהווים נבראים שהם בטלים במקורם.

וזהו כּללות החלוק שבין "עלמין סתימין" דלא אתגלגין¹³ [עולמות סתומים שלא מתגלים], שנתהוו מבחינת המחשבה... לעלמין דאתגלגין [לעולמות הגלויים], שנתהוו מבחינת הדבור.

10. פירוש רש"י לבראשית א, יד.

11. קהלת ה, ד.

12. ישעיהו נה, ח.

13. לשון הפתח אליהו (הקדמת התיקוני זוהר).

שְׁהֵם בְּדַגְמַת יָם וַיִּבְשָׁה... שֶׁהִבְרוּאִים דְּעִלְמָא דְאַתְפְּסִיא [שֶׁל הָעוֹלָם הַמְכֻסָּה], הֵם בְּדַגְמַת דְּגִים שְׂבִיִּים - שְׂכָפְפוּרִישִׁים מִן הַיָּם מִיָּד מֵתִים, שְׂמַרְגִישִׁים שְׁחִיּוּתָם הִיא מִי הַיָּם; וְהִבְרוּאִים דְּעִלְמָא דְאַתְגְּלִיא [שֶׁל הָעוֹלָם הַגְּלִי], הֵם בְּדַגְמַת הִבְרוּאִים שְׂבִיבְשָׁה, שֶׁהֵם נִפְרָדִים מֵהִיבְשָׁה.

מאמר אחד – כלל, ביטול במקור; עשרה מאמרות – פרטים, מציאות יש

וְזֶהוּ גַם הַחֲלוּק שְׂבִיִּין הִבְרִיאָה בְּמֵאֲמָר אֶחָד לְבְרִיאָה בְּעֵשְׂרֵה מֵאֲמָרוֹת:
שְׂתַחֲלָה יִשְׁנָה הִבְרִיאָה בְּמֵאֲמָר אֶחָד, בְּבַחֲיִנַת הַמְחֻשְׁבָּה וְהִיכְלָת.
שְׂבְרִיאָה זֹה הִיא בְּאִפְּן שְׂכָל הַנְּבְרָאִים בְּטִלִּים בְּמִקּוֹרָם, שְׂזוּהִי הִבְרִיאָה שְׂבְבַחֲיִנַת כָּלָל, שְׂנִפְרָ בְּהֵם הָעֵקֶר וְהָעֶצֶם וְהַפְּנִימִיּוֹת שְׂמִצִּיאוּתָם הִיא אֶלְקוּת.
וְלֹאֲחֲרֵי זֶה יִשְׁנָה הִבְרִיאָה בְּעֵשְׂרֵה מֵאֲמָרוֹת, שְׂנִפְרָטוּ מִבַּחֲיִנַת הַמְחֻשְׁבָּה (מֵאֲמָר אֶחָד) לְבַחֲיִנַת הַדְּבּוּר.
וְעַל יָדֵי זֶה נַעֲשִׂית הַהֲתַחֲלָקוֹת לְפָרְטִים, שְׂכָהֵם לֹא נִכְרָ הָעֵקֶר וְהָעֶצֶם וְהַפְּנִימִיּוֹת שְׂמִצִּיאוּתָם הִיא אֶלְקוּת. שְׂזוּהוּ עֲנִין הָעֵלֶם וְהַסְּתֵר הַבוֹרָא מֵהַנְּבְרָא, שֶׁהַנְּבְרָאִים יִהְיוּ מְרַגִּישִׁים אֶת עֶצְמָם לְמִצִּיאוּת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד.

ביום הראשון נבראו בעולם, אחר כך נבראו בגלוי

וְזֶהוּ שְׂאֲמָרוֹ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה¹⁴, שְׂכָל תְּלֻדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ נִבְרָאוּ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן, וְאַחַר כֵּן הוּפִיעַ כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּיָמָם, בְּיוֹם שְׂנִגְזָר עָלָיו.

הֵינּוּ, שֶׁהִבְרִיאָה בְּיוֹם רֵאשׁוֹן (בְּמֵאֲמָר אֶחָד דְּבְרִיאִית, שְׂכּוֹלָל אֶת כָּל הַמֵּאֲמָרוֹת) הִיא בְּאִפְּן שֶׁהַנְּבְרָאִים הֵם עֲדִין בְּהָעֵלֶם, בְּבַחֲיִנַת הַמְחֻשְׁבָּה, בְּבִטּוּל בְּמִקּוֹרָם; וְרַק לְאַחֲרֵי זֶה, בְּמִשְׁךְ שְׁשֵׁת יָמֵי בְּרִיאִית, הִיָּה הַדְּבּוּר דְּעֵשְׂרֵה מֵאֲמָרוֹת, שְׂעַל יָדֵי זֶה בָּאוּ מֵהָעֵלֶם אֶל הַגְּלוּי, לְהִיּוֹת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד...

ד. שכר ועונש

מאחר שרק בריאת העולם "בעשרה מאמרות" יצרה את העולם כמציאות שנראית נפרדת מהמקור האלוהי, המסקנה היא שרק צורת הבריאה הזו היא שמאפשרת את קיום הרע בעולם – ועל כך מבוססת אפשרות הבחירה של האדם בין טוב לרע, שהיא זו שמצדיקה את התגמול של שכר ועונש.

רק בכריאה "בעשרה מאמרות" נוצרת אפשרות של בחירה בין טוב לרע

וְזֶהוּ "בְּעֵשְׂרֵה מֵאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. [וימה תלמוד לומר?] וְהִלָּא בְּמֵאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבְרָאוֹת! אֲלָא, לְהַפְרֵעַ מִן הַרְשָׁעִים שְׂמֵאֲבָדִין אֶת הָעוֹלָם שְׂנִבְרָא בְּעֵשְׂרֵה מֵאֲמָרוֹת, וְלִתְּן שְׂכָר טוֹב לְצַדִּיקִים שְׂמִקְיָמִין אֶת הָעוֹלָם שְׂנִבְרָא בְּעֵשְׂרֵה מֵאֲמָרוֹת".

הֵינּוּ, שְׂבְרִיאַת הָעוֹלָם בְּעֵשְׂרֵה מֵאֲמָרוֹת וְלֹא בְּמֵאֲמָר אֶחָד הִיא כְּדֵי שְׂיִוָּכַל לְהִיּוֹת עֲנִין הַבְּחִירָה, שְׂשָׂרַק אֲזַי שְׂיָד כָּלְלוֹת הָעֲנִין דְּשְׂכָר וְעִנְשׁ, "לְהַפְרֵעַ [מִן הַרְשָׁעִים] וְלִתְּן שְׂכָר טוֹב [לְצַדִּיקִים]".

כִּיּוֹן שְׂרַק עַל יָדֵי הִבְרִיאָה בְּעֵשְׂרֵה מֵאֲמָרוֹת נַעֲשָׂה הָעוֹלָם מִצִּיאוּת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד, עַד שְׂיֵשׁ בּוֹ אֶפְשָׁרוֹת לְבַחֵר בְּטוֹב אוֹ לְהַפְרֵעַ חֶס וְשָׁלוֹם.

כְּמוֹ שְׂכָתוּב¹⁵ "רָאָה נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע", וְיֵשׁ צָרָךְ בְּצוּי

14. בראשית רבה פרשה יב, ד: "אמר לו רבי נחמיה [לרבי יהודה] והא כתיב 'אלה תולדות השמים והארץ בהבראם' מלמד שבו ביום נבראו, בו ביום הוציאו תולדות אמר לו והכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, יום שני, יום שלישי, יום רביעי, יום חמישי, יום ששי; אמר לו רבי נחמיה: כמלקטי תאנים הן, כל אחד ואחד הופיע בזמנו. ר' ברכיה על הדא דר' נחמיה אמר: ותוצא הארץ, דבר שהיה פקוד בידיה".

15. נצבים ל, טו.

ונתינת כח "ובחירת בחיים"¹⁶. ועד שיש צורך בענין של בקשה ותחנונים, כמו שכתוב בפרשת השבוע¹⁷ "אם בקחתי תלכו", "אין אם אלא לשון תחנונים"¹⁸, שהקדוש ברוך הוא מתחנן לפני בני ישראל שישמרו את התורה.

מה שאין כן מצד הבריאה במאמר אחד, שכל הנבראים כלולים ובטלים במקורם, לא היה מקום לענין הבחירה, שכן וענש...

ה. נתינת כוח

שאלה: אם המטרה היא לייצר מציאות של עולם שלא ניכרת בו האלוקות, מדוע מלכתחילה ברא הקדוש ברוך הוא את העולם "במאמר אחד" שיוצר עולם שבטל לאלוקות?

תשובה: עצם זה שהעולם נברא תחילה בצורת "מאמר אחד", שאז ניכר המקור האלוקי, הוא זה שנותן לנו את הכוח לעמוד באתגר בהצלחה ולהתגבר על כל המכשולים שמזמנת לנו המציאות שנבראה "בעשרה מאמרות", ובזכות זה אנו יכולים להגשים את תכלית העבודה שלנו, ולהחדיר את ההכרה לאלוקות והביטול גם בפרטים עצמם.

שאלה: מדוע העולם לא נברא מלכתחילה "בעשרה מאמרות"?

אמנם, על פי מה שנתבאר לעיל, שבשביל ענין הבחירה הצרכה להיות הבריאה בעשרה מאמרות דוקא, צריך להבין לאיך גיסא [= מצד שני]:

למה הצרכה להיות בריאת העולם באופן שתחלה תהיה הבריאה במאמר אחד, בבחינת המחשבה, ואחר כך הבריאה בעשרה מאמרות כפי שנפרטו מבחינת המחשבה - ולא באופן שמלכתחלה תהיה בריאת העולם בעשרה מאמרות?

תשובה: בריאת העולם מלכתחילה "במאמר אחד", היא זו שנותנת כוח להחדיר את הביטול לאלוקות גם בפרטים

[כפי] עם היות שענין הבחירה אינו יכול להיות בעולם שנברא במאמר אחד, שכל הנבראים הם בתכלית הבטול, וכדי שיהיה יש ודבר נפרד, שאז דוקא שיהי ענין הבחירה, בהכרח להיות בריאת העולם בעשרה מאמרות דוקא -

מכל מקום, הרי הפנונה דבריאת העולם שהוא יש ודבר נפרד היא לפעל בו ענין הבטול. וכדי לפעל ענין הבטול בעולם שהוא יש ודבר נפרד, יש צורך בהקדמת ענין הבטול בעולם על ידי בריאתו במאמר אחד, שכל הנבראים הם בתכלית הבטול.

שזוהי הנתינת כח לפעל בעולם ענין הבטול גם לאחרי שנעשה יש ודבר נפרד, שעל ידי זה יוכל לעבד עבודתו בעולם, להתגבר על ההעלמות וההסתרים, לעמד בנסיונות וכו'.

והינה, שפעלת הבריאה ב"מאמר אחד", כפי שהיא בבחינת כלל שבו נכר בגלוי העקר והעצם, היא שגם בפרטים, שמצד עצמם לא נכר בהם העקר והעצם, יהיה נכר שהעקר והעצם הוא האלקות.

שליחת הרבי לעיר עכו והמחוז, ארץ הקודש

נלקחה לבית עולמה
ערב שבת קודש כ"ה ניסן התשפ"ד
תרומת בנה יבדל לחיים טובים
הרה"ת מנחם מענדל שי' אורכמן

16. שם, יט.
17. בחוקותיי כו, ג.
18. עבודה זרה, א.